

Varför ska vi läsa klassikerna?

En essäserie om politiskt tänkande

Som läsare har vi inte sällan formats av vissa specifika böcker som har fått stor inverkan på hur vi ser på världen och historien – och ibland påverkat även vår personliga identitet. I överförd mening kan detsamma sägas om samhällen och civilisationer: vissa författare och verk har haft en sådan djupgående inverkan på så många människor, antingen i ett specifikt historiskt ögonblick eller över längre tid, att de bidragit till att forma själva samhället och generationer av dess medlemmar.

De klassiska politiska tänkarna är av det skälet värda att återvända till gång efter annan. Vi i redaktionen har därför bett ett antal skribenter att göra just det: att återvända till tänkare eller specifika verk som har varit betydelsefulla inom ett visst ämne eller för världen i stort och att reflektera över det historiska sammanhanget, den idéhistoriska betydelsen och deras relevans för vår tid.

Med denna serie av essäer – vår alldeles egna klassikerserie – hoppas vi kunna erbjuda läsaren spännande ingångar och uppslag, och uppmuntran att själv slå sig ner i soffan eller läsfåtöljen med en klassiker.

Först ut i serien är Benny Carlson och Lars Jonung med en betraktelse över John Maynard Keynes *The Economic Consequences of the Peace* från 1919.

En klassisk varning

Benny Carlson & Lars Jonung

För etthundra år sen utkom en bok som varnade för den katastrof som hotade att drabba Västerlandet genom freden i Versailles, en bok som gjorde sensation och som i ett slag gjorde dess författare världsberömd: *The Economic Consequences of the Peace* av John Maynard Keynes.

Som representant för *HM Treasury*, finansdepartementet, hade Keynes en central roll i den engelska delegationen i de fredsförhandlingar med Tyskland som följde på första världskriget. Dessa utmynnade i Versaillesfreden med väldiga skadeståndskrav på Tyskland. Keynes hade studerat skadeståndsfrågan under kriget och bidrog med analyser och beräkningar när förhandlingarna började i januari 1919. Fredsavtalet undertecknades i slutet av juni 1919, på dagen fem år efter skotten i Sarajevo.

Då hade Keynes emellertid sagt upp sin anställning vid *the Treasury* i protest mot de allierades krav. Som han skrev till en god vän i maj var han ”djupt besviken, deprimerad och förskräckt över de orättvisa och oförståndiga krav som vi ställt på Tyskland”. Keynes gjorde prognosen att ”freden var skamlig och kommer bara att leda till olycka”.

Keynes hade förfärats när de av nationellt egenintresse uppfyllda brittiska och franska statsmännen David Lloyd George och Georges Clemenceau manövrerade ut den idealistiske men naive amerikanske presidenten Woodrow Wilson för att åstadkomma en hård fred – en kartagisk fred. Wilson hade lovat att ”göra världen trygg för demokrati”. Han tilldelades 1919 Nobels fredspris för sina ansträngningar men det fredsavtal han slutligen signerade gav näring åt en revanschism som tjugo år senare utmynnade i ett än mer förödande krig.

När Keynes upptäckte att han som högt uppsatt tjänsteman inte kunde påverka de politiska beslutsfattarna, valde han en annan väg: hans mål blev att vända sig direkt till den allmänna opinionen. Här lyckades han med sin bok om fredens ekonomiska följder långt utöver vad någon kunnat föreställa sig. Boken gav Keynes en framträdande position i den internationella debatten. Förutom sin karriär som akademisk ekonom blev han också en lysande ekonomisk journalist under mellankrigstiden, med en strid ström av artiklar som spreds över världspressen.

Benny Carlson och Lars Jonung är verksamma vid Ekonomihögskolan, Lunds universitet.
E-mail: benny.carlson@ekh.lu.se; lars.jonung@nek.lu.se

Världen genomförs av dystra stämningar vid första världskrigets slut. När Pontus Fahlbeck 1918 donerade 250 000 kronor till en stiftelse som skulle garantera fortsatt utgivning av *Statsvetenskaplig Tidskrift* önskade han att stiftelsen skulle främja vetenskapligt arbete om ”det stora ämnet om folks, staters och kulturers förfall och undergång”. I Tyskland publicerade Oswald Spengler 1918–22 sitt stora arbete om *Västerlandets undergång*. Det fredsavtal som slöts i Versailles dämpade inte efterkrigsångesten.

Keynes var ett känt namn bland nationalekonomer av facket redan innan hans bok om Versaillesfreden kom från trycket men för den stora allmänheten, åtminstone utanför England, var han okänd. I svensk press förekom hans namn inte förrän 1920, när hans bok kom ut på svenska som *Fredens ekonomiska följder*. Därefter publicerade han som kolumnist under åren 1920–23 ett 20-tal artiklar i *Dagens Nyheter*.

De vid denna tid ledande svenska nationalekonomerna – David Davidson, Knut Wicksell, Gustav Cassel och Eli Heckscher – reagerade omedelbart på Keynes bok. Davidson, Cassel och Heckscher anslöt sig oreserverat till Keynes synsätt och varnade för följderna av fredsavtalet. Cassel fruktade att ett utarmande av Tyskland skulle dra ner hela Europa i kaos. Heckscher var om möjligt än mer pessimistisk och profetisk. Han varnade i en artikel rubricerad ”För illa för att vara santt” i *Svensk Tidskrift* för att fredsvillkoren skulle leda till tysk revanschism: ”Att den europeiska civilisationen skulle överleva även detta nästa Ragnarök, får väl anses högst osannolikt.”

Wicksells reaktion gick i annorlunda banor. Hans närmast fanatiska neomalthusianism fick honom att invända mot den mer moderata neomalthusianen Keynes: Om tyskarna bara födde färre barn skulle de inte behöva bygga så många bostäder och därmed skulle de ha råd att betala skadestånden. Minnskat barnafödande var Wicksells allmänna recept för fred och välbefinnande. Keynes lät sig inte övertygas av Wicksells resonemang. Som svar på ett brev från Wicksell, invände Keynes att det skulle ta många år innan de effekter som Wicksell väntade sig skulle märkas. På kort sikt behövdes andra åtgärder än barnbegränsning.

En central fråga inom skadeståndsdebatten gällde det så kallade transferproblemet, dvs. vilka var kanalerna genom vilka skadeståndet kunde överföras från Tyskland till Ententen. Davidson var tidigt ute med synpunkter här. Cassel förklarade att transfereringar bara vore möjliga om det skadeståndsskyldiga landet kunde forcera sin export vilket skulle skapa problem i världshandeln. En tysk exportoffensiv skulle nämligen möta motstånd från länder som Storbritannien, vilka konkurrerade på världsmarknaden med produkter liknande de som Tyskland exporterade.

När Keynes 1929 skrev en artikel om transferproblemet i *Economic Journal*, den ledande akademiska tidskriften i nationalekonomi i Europa på den tiden, fick han raskt mothugg av den unge Bertil Ohlin. Utifrån sin teori om

internationell handel hävdade han som en central poäng att Keynes inte tagit tillräcklig hänsyn till de positiva effekter skadeståndsbetalningarna skulle ha på den aggregerade efterfrågan i de mottagande länderna. Ohlins kritik av Keynes gav i ett slag Ohlin ett internationellt erkännande. En senare tids nationalekonom som Paul Samuelson har gett David (dvs. Ohlin) rätt i hans kamp mot Goliat (dvs. Keynes).

The Economic Consequences of the Peace gjorde Keynes till världens mest välkända nationalekonom. Han övertog Cassels plats på tronen – en position som konsoliderades under resten av 1920-talet när han tog avstånd från den klassiska liberalismen, lierade sig med Lloyd George's liberaler och föreslog åtgärder mot den arbetslöshet som plågade England efter återgången till guldmyntfot och som eskalerade efter kraschen på Wall Street 1929.

År 1936 publicerade Keynes *General Theory of Employment, Interest and Money*, ett arbete som definitivt gjorde honom till 1900-talets mest berömda och inflytelserika nationalekonom. De svenska nationalekonomer som hade hyllat *The Economic Consequences* – Davidson, Cassel och Heckscher (Wicksell hade gått ur tiden 1926) – vände sig mot *General Theory*. De menade att Keynes inte alls hade lanserat en allmän ekonomisk teori utan en teori för den stagnerade brittiska ekonomin under mellankrigstiden. Ohlin, som hade utmanat "Goliat", blev däremot stor Keynes-beundrare. När *General Theory* kom ut, ville han dock göra gällande att han själv och hans kollegor i Stockholm, den så kallade Stockholmskolan, hade nått ungefär samma insikter som Keynes eller rent av förekommit honom. Tåget hade dock gått för svenskarna. Det blev Keynes teori som dominerade läroböckerna i nationalekonomi i årtionden medan Stockholmskolan arvs på sin höjd förvaltades i svensk stabiliseringspolitik.

Hur gick det då med Keynes pessimistiska prognos för Versaillesfreden? Han fick tyvärr rätt. Skadeståndskraven på Tyskland banade vägen för Hitlers maktövertagande, förvisso en lång väg kantad av flera revideringar av traktaten. I maj 1921 specificerades skadeståndskraven. Enligt Keynes analys i en serie tidningsartiklar skulle Tyskland inte kunna uppfylla dem. Han blev inom kort besannad på denna punkt, vilket stärkte hans ställning i den allmänna debatten.

Skadeståndets konstruktion bidrog till den förödande tyska hyperinflationen. 1924 kom Dawesplanen, namngiven efter den amerikanske politikern Charles Dawes, som ett försök att ge Tyskland respit för att få ordning på sin ekonomi. Dawesplanen följdes av Youngplanen, efter den amerikanske företagsledaren Owen Young, 1929-1930. Den fick katastrofala följder för den tyska demokratin.

Youngplanen krävde nämligen överskott i såväl den tyska regeringens budget som i det tyska handelsutbytet samtidigt som den tyska ekonomin gick in i en lågkonjunktur. Den tyska regeringen tvingades till det ena åtstramningspaketet efter det andra, med stigande krav på nedskärningar i löner och

förmåner. Under 1931 utbröt dessutom en bank- och valutakris. Arbetslösheten steg dramatiskt. Under denna nedåtgående spiral steg stödet för de bågge ytterlighetspartierna, kommunisterna och nazisterna. Hitler vann i trovärdighet genom att på ett tidigt stadium kritisera Youngplanen och Versaillesfreden. Till slut kollapsade Weimarrepubliken under trycket från depressionen och skadeståndskraven.

Finns det någon allmän lärdom att dra av Versaillesfreden? Ja, det skulle möjligen vara att man för att undgå revanschism antingen behandlar en fiende som kapitulerar med respekt eller också besegrar honom i grunden. Versaillesfreden innebar en allierad ”poängseger” där förloraren förödmjukades och var därmed knappast kartagisk. Det tredje puniska kriget slutade som bekant med att romarna utplånade Kartago. Det andra världskriget slutade med att de allierade krossade Tyskland och vid slutet av kriget låg en kartagisk fred på ritbordet. Enligt den så kallade Morgenthauplanen – uppkallad efter USA:s finansminister Henry Morgenthau, Jr. – skulle Tyskland avindustrialiseras och förvandlas till ett jordbruksland som aldrig mer kunde utgöra ett hot mot omvärlden. Den planen ersattes emellertid av Marshallplanen – efter USA:s utrikesminister George Marshall – som syftade till att återuppbygga det krigshärjade Europa, inklusive Tyskland.

Keynes omsatte sina lärdomar från 1919 i sina bidrag till Bretton Woods-systemet med Internationella Valutafonden och Världsbanken som centrala institutioner och med frihandel som grund – det system som Donald Trump nu försöker undergräva. Kanske kan en annan lärdom vara att fredsavtal bör skrivas av rationella och globalt orienterade nationalekonomer som Keynes – inte av politiker som styrs av kortsiktiga och nationalistiska hämndbegär?

KLASSIKERN: John Maynard Keynes, *The Economic Consequences of the Peace*. London: Macmillan, 1919; översatt av Evert Berggren som *Fredens ekonomiska följder*. Stockholm: Bonnier, 1920.

De svenska nationalekonomernas reaktion under 1920-talet på Keynes bok diskuteras mer ingående i följande rapport, skriven för den konferens i Cambridge vilken uppmärksammade hundraårsjubileet av publiceringen av *The Economic Consequences of the Peace*:

Carlson, Benny & Lars Jonung, 2019. “Too Bad to Be True. Swedish Economists on Keynes’s *The Economic Consequences of the Peace, 1919–1929*”, working paper 2019:16, Lund University, Department of Economics. https://project.nek.lu.se/publications/workpap/papers/wp19_16.pdf.